

TRADUCTION LITTÉRAIRE, RÉCEPTION / MŰFORDÍTÁS, RECEPCIÓ

SZÉCHENYI ÁGNES

A modern francia irodalom korai recepciója

Illyés Gyula és Szegi Pál mindmáig ismeretlen modern lírai antológiájának (1925) rekonstrukciós kísérlete elé

La réception de la littérature française moderne en Hongrie : le projet d'anthologie d'Illyés et Szegi

Notre étude se propose d'évoquer certains moments que Gyula Illyés et son ami de jeunesse, Pál Szegi partagèrent pendant leur émigration parisienne (1920–1925/26), avec un accent particulier sur leur projet commun visant à établir une anthologie sous l'intitulé *Poètes français modernes*. Le manuscrit du recueil, retrouvé il y a seulement quelques années, comprend une cinquantaine de poèmes traduits en hongrois et fait actuellement partie d'une collection particulière. Les auteurs choisis sont, parmi d'autres, Aragon, Breton, Claudel, Cocteau, Eluard, Goll, Jacob, Reverdy, Sauvage et Tzara. Suite à nos efforts personnels, la publication de cette anthologie, espérons-nous, ne fera plus attendre longtemps.

1946-ban jelent meg Illyés Gyula jól ismert emlékező esszéregénye, a *Hunok Párisban*. Az időben két évtizedet hátráló könyv a 20-as évek első felét idézi fel, az 1918/19-es emigráció sovány kenyerét, a segélyosztó bizottságok folyosóit, de azt a szellemi lakomát is, amelyet az akkor a világ művészi középpontjának számító Párizs kínált. Ne feledjük, ez az az idő, amikor egy fiatal nemzedék, s nem is csak a francia, a Szajna parti városban gyűlt össze, s adott új értelmet az irodalmi, művészeti modernségnek, keresve a művészet lehetőségeit a civilizációt is fenyegető világháború után. Ezt a nemzetközi kavalkádot, szellemi világfoglalást örökíti meg a Párizsban könyvkiadót alapító, könyvesboltot nyitó amerikai „mecénás” Sylvia

Beach a *Shakespeare and Company* oldalain.¹ Illyés és a magyar emigránsok köre kisebb volt, mint a James Joyce-ot zászlójára tűző könyvkiadóé, a párizsi tartózkodás egyidejű volt az óriásokkal, s nem együttlét. De az a francia szellemi közeg is rendkívülien pazar volt, amit a Notre Dame mögött szerényen, olykor nyomorúságban élő magyarok maguknak felfedeztek. Különösen, ha arra gondolunk, hogy ezek a francia fiatalok is mind ígéretek voltak még csak, vagy ahogy Illyés írja „felbontatlan borítékok”.²

Esszéregényében Illyéstől többek között nagyszerű közelképet kapunk Tristan Tzaráról, aki „*az Első Hadjárat utca egyik szállodájában ült rendszerint az ágyon, monoklisan, egy szál pizsamában, a körötte heverő rengeteg üdvözlő távirat, levél, tanulmány és meglepőbbnél meglepőbb dadaista vers körközepében. Zavartan és félszegen, szája sarkába tolt mosollyal és cigarettával fogadta a világ hódolatát.*”³ A „pápa” – mert ekként jellemzi Illyés a továbbiakban a *dada* atyját – mindössze huszonhat-huszonhét éves volt, s mint az azóta hozzáférhető rengeteg fotón látszik, jóval inkább imposztornak mutatják fényképei, mint Tihanyi Lajos közel egyidejű, őt trónoló vezérként láttató 1926-os portréja. S az élményhez képest negyedszázaddal később azt is megvallja már Illyés, hogy akkor ott nem is minden verset, költői képet értett, de amit könnyen értett, azt megvetendőnek is tartotta. Máig hatóan fontos üzenet a konzervatív közízlés védelmezőinek és az újítás harcosainak csatájához.

Rendszeresen járt Tzarához Szegi Pál is, Illyés osztálytársa az Izabella utcai kereskedelmiben, társ az első irodalmi próbálkozásokban. Együtt szorongtak Ady-temetésén az Arany János szoborra kapaszkodva, együtt jártak könyvkötő-tanfolyamra, az emigrációban nemcsak lakótársak voltak, hanem társak az esti éhezésekben. A két alig húszéves ifjú – Szegi is, Illyés is 1902-ben született – meglepően érett, jó ízléssel találta meg a francia modernség legszűkebb és legtöbbre hivatott újjító körét. Szegi Illyésnek írt leveleiből – miután Szegi időközben hazalátogatott – kitűnik, hogy az itthoni sajtóban a *Pesti Naplónál* (szerkesztője Földi Mihály) és a *Világban* (Feleki Géza, Cézanne egyik első honi méltatója az

¹ BEACH, Sylvia, 1991, *Shakespeare & Company*. Reprint. Originally published: New York, Harcourt, 1959, University of Nebraska Press, 229. o.; Sylvia Beach (1887–1962).

² ILLYÉS, Gyula, 1970, *Hunok Párisban*, Illyés Gyula munkái IV, Budapest, Szépirodalmi, 116. o.

³ ILLYÉS, Gyula, *i. m.*, 121–122. o.

irányító) javasolja elhelyezni a kortárs franciákkal készítendő rövid, színes Illyés-interjúkat. Meg is nevezi Szegi, kiket kellene Illyésnek felkeresnie: Paul Morand-t, Cocteau-t, Tzarát, Ivan Gollt, Joseph Delteilt, és Philippe Soupault-t. A sorozat ugyan nem készült el, de sokatmondó, hogy bejárása lett volna Illyésnek a költőkhöz, aminthogy jóban voltak Aragonnal és Éluard-ral is. Ma már többet tudunk a párizsi tartózkodásról, mint azt a visszatekintő esszeregény sejteti.⁴ A sokáig elfeledett Szegi Pál életrajzai, írásainak, kéziratának kötetbe rendezésekor⁵ néhány új, eddig ismeretlen információt is találtam az avantgárd magyar recepciójának, hatásának történetét illetően. Szegi Pál és Illyés Gyula közös könyvtervére vonatkozó adatok ezek. Az 1925-ös keltezésű Illyés- és Szegi-levelek lázasan beszélnek az irodalomról. Lázasan, mint akik élete már csak ebben a cél-összefüggésben, regiszterben érvényes. Az egyik levélben Illyés lelkesen beszámol Reverdynél tett látogatásáról, az ott a falon függő Braque képről. S ha megnézzük Szegi ekkori publikációit: néhány hét múlva a *Nyugat* Figyelő rovatában kis elemzésben számol be az időközben Illyéstől hozzá érkezett Reverdy-kötetről.⁶ Az sem véletlen, hogy az emigrációban ki milyen alkalmi munkát vállal: Szegi is, Illyés is könyvkötésből éltek. A bibliofília is egyfajta rajongó kapcsolat az irodalommal, ha közvetett is. S ugyanakkor mindketten közreműködői lettek az induló *Periszkópnak*, a nagy európai fővárosok felé forgó, a kortárs értékeket szemlélő,

⁴ Egy rövid idézet az emigráció motívumairól és irodalmi programjáról: „*Érettségi után beiratkoztam az egyetemre Az egyetemen kísérletet tettünk egy legális haladó diák-csoport megszervezésére. El is készítettük a szükséges hivatalos beadványt, de a tervezetet az egyetemi hatóság (Kornis Gyula aláírásával ellátott döntésben) visszautasította [...]. Ekkor egyetemen kívül alapítottuk meg a »Progresszív Diákok« csoportját és kávéházi különtermekben, majd a Kereskedelmi Alkalmazottak Szakszervezetében tartottuk összejöveteleinket. A csoport tagja volt Markos György és Illyés Gyula is. 1921-ben, egyébként egészen jelentéktelen, súlytalan politikai munkája miatt elfogató parancsot adtak ki a csoport tagjai ellen, köztük ellenem is. (Ez volt az ún. Menczer-ügy) [...] Ekkor hamis útlevelemmel külföldre mentem. Először Bécsben töltöttem kilenc hónapot, aztán kimentem Párizsba, ahol Illyés Gyula már szállást csinált számomra is. Beiratkoztam a francia KP-ba. Battignolesban dolgoztunk: »kultúrmunkát végeztünk« – az persze csak később volt megállapítható – erősen »proletkult« jelleggel. Vad expresszionista, sőt dadaista színelőadásokat rendeztünk, stb.» *Játék és lelkiismeret*, 19. A szöveg eredetije a hagyatékot megvásároló és a Szegi-kiadást segítő Kiss Ferenc birtokában van.*

⁵ SZEGI, Pál, 2001, *Játék és lelkiismeret. Válogatott tanulmányok*. Válogatta, szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta Széchenyi Ágnes, Budapest, Argumentum – Philobiblon, 371. o.

⁶ „Illyés Gyula levele Szegi Pálhoz”, 1925 VIII. 22., in *Játék és lelkiismeret*, 333–334. o., illetve *Nyugat*, 1925/22. szám.

híreket hozó, igaz, rövid életű irodalmi-művészeti havi szemlének, melynek párizsi mindenese Tihanyi Lajos volt.

A levelek 1925 nyarán beszámolnak egy tervezett, a végső befejezéshez már igen hamarost eljuttatható francia antológiáról is. Illyés a budapesti Amicus kiadó egy közelebről meg nem nevezett, akkor Párizsban tartózkodó közreműködőjét említi levelében, akivel megbeszéli a kiadást. Az Amicus bibliofil kiadó volt, s ekként is vonzó a könyvet érzéki módon is szerető fiataloknak. Csakhogy a könyv, mint tudjuk, nem jelent meg, és az 1990-es évek végén, a Szegi-hagyaték átnézésekor sem leltük nyomát. Az írásaiból összeállított kötetben sem írok róla többet, a szílat könnyebben ejtve el, hogy tudtam, a maga módján Szegi Pál tervhalmozó volt, sok nagyravágyó, ám beteljesületlen elgondolással. S az emigrációs utazások, költözések sem nagyon kedveznek a megőrzendő papíroknak. Csakhogy Szegi ugyanakkor rendszerető, iratait, lapkivágatait, képeit, dokumentumait világosan rendszerező, borítékokba szortírozó ember is volt. A kötet nyomára azonban mégsem akadtunk, sem fia, Szegi András, sem Kiss Ferenc, a hagyatékot megvásárló kéziratgyűjtő, sem én, a dossziékat átvizsgáló, átválogató irodalomtörténész. Egészen egy házfelújításig, amikor is Szegi Pál fia egy újabb iratgyűjtőt talált, s benne az antológia tartalomjegyzékét és az elkészült fordítások kéziratait. Az itt közlendő szövegeket előlegben adjuk, mert a teljes közlés sok filológiai munkát, ellenőrzést, kirakós játékhoz hasonló sorrendkeresést, jegyzetelést kíván. De annyi előre látható, igazi csemege lesz, amikor a rekonstruált és jegyzetelt anyag megjelenik. A *Világirodalmi lexikon* szócikkeit is ki kell majd egészíteni, át kell majd írni, hiszen az egyes életrajzokban közölt első ismert fordítások dátumai is évekkal korábbra kerülhetnek, s Illyés költészetének forrásvidékét is új „térképekkel” kell jelölni. A fordítás a legszorosabb kapcsolat, amit a vers és olvasója között elképzelhetünk. Az eredeti nyelv, a szavak jelentésmezőinek egymásra vonatkozása, a sorok gondolati és hangzásbeli ritmusa semmi mással nem helyettesítő *bizalmas* közelségbe engedi a fordítót, s ha az költő is, nem marad érintetlen a hatástól saját versmondata, élményvilága sem. Idézünk egy – a Szegi-kötetben már közzétett – hosszabb Szegi-levélből, melyben a fordítás extázisában elvi összefoglalót, közös módszert, tanácsot fogalmaz meg a távollévő Illyésnek. Így szól a szenvedélyes, érvelő hangú levél egyik bekezdése:

A fordításokat nagyon finoman, betegesen, mániákusan finoman kell megcsinálnunk.
Hogy a szavak valami remegő atmoszférában fürödjének, s az értelmük felcsillanó

bizonytalansága éreztesse a távlatokat, messzi viszonylatokat. Ez karakterisztikuma az egész modern fr. lyrának, de különösen Reverdy verseinek. [...] Én azt hiszem, ezeknél a verseknél elsősorban vissza kell adni azt a *levegőt*, ami összefogja a szavakat, képeket stb. Ez a levegő nem plasztikussá, homogénné teszi a szavakat, hanem épp ellenkezőleg, a legvégsőkig elpusztítja őket. A szó maga csak másodlagos tényezője ezeknek a verseknek. Gondolj például azokra a Sauvage versekre, melyek valami kis históriát mesélnek el. A história lehet egészen közönséges, és kevésbé átható szavakkal elmondva bizonyára egyszerű semmiség. A szavak vibráló és meleg *határozatlansága, bizonytalansága* teszi azokat a meséket különösen és bizonytalanul szépekké. Mindig erre kellene vigyáznunk. A feladat sohase elsősorban filológiai. Mindig *értelmező* fordítást kellene csinálni. Értelmező magyarázatokat kellene (különösen a nehéz verseknél) csinálni, s az így megállapított szempontok alapján kellene megcsinálni a magyar verset. *Tzarát* kellene ilyen nagy lelkiismerettel fordítani és *Éluard*-t. A többiek már könnyebben fölfejtethők, de azoknál is épp úgy kell vigyázni, hogy a nyelv szelleme ne legyen ellentétben a vers szellemével.⁷

Illyést megihlette Szegi lelkendező levele, hasonlóan hevült, munkára kész választ meneszt feleletül. Ezt a levelet a kéziratos anyagot birtokló Kiss Ferenc kiemelte, s egy Illyés versfordítással együtt átadta közlésre egy irodalomtörténetésnek. Ebből idézünk most:

„Kedves Palikám,

leveled olvasása után annyira kedvet kaptam az antológiához, hogy azt ajánlom, hagyjunk mindketten föl minden más egyébbel, s fogjunk teljes erővel a munkába, hogy visszajöveled előtt végre tökéletesen befejezhessük.

A francia líráról írt megjegyzéseiddel egyetértek, azonban a mindenáron finomságra, bizonytalanságra való törekvés bizonyos veszéllyel jár. Ez a remegő érzékenység, mely valóban egyik jellegzetessége általában a mai fr. költészetnek túlzásba víve erőtlen és affektált lehet. Sauvage, Reverdy, sokszor Apollinaire és Jacob verseire ez áll, de Éluard, Tzara, s a legújabbakra alkalmazva erőszakolt. Gondolom, mit értesz értelmező fordítás alatt, ebben egy véleményen vagyunk, de épp az utóbbi kettőnél (kik inkább nyersek, mint finomak) legelsősorban pontos, szinte szó szerinti fordításra kell törekedni. Különben oda jutunk, amit a *Mában* közölt fordítások átolvasásánál éreztem, hogy magyarul úgy hatottak azok a versek, mintha egyazon költő különböző művei lettek volna. Ez végzetes hiba lehet. Épp ezért szeretném, ha te is jobban kötnéd magadat az eredetihez. Így pl. a Menet fordításánál én, mint másutt is, az eredeti francia mondat ritmikáját tartottam szinte szótagszám szerű fontossággal szem előtt. Erre különben majd visszatérek. [...]

Nem tudom, te hogy gondold részleteiben az antológiát. Megjelöljük, hogy melyik verset melyikünk fordította? Én ellene vagyok ennek, s így sokkal jobban tudunk

⁷ *Játék és lelkiismeret*, 345. o.

dolgozni. Már a Jolie rousse⁸ és a Menet fordításaidnál jutott eszembe, miért nem vetted te be azokat a részeket, melyek az én fordításaimban szerinted is jók voltak? Egyedüli helyes módszernek azt tartom, hogy a fordítások mindkettőnk külön-külön munkája után lesznek legkövetesebbek. Legjobb volna, ha most kemény munkával rövidesen feldolgoznánk az anyagot, te megállapodnál a kiadóval, azonban a kéziratot még kihoznád magaddal. Itt azután két délután alatt véglegesen átsimítanánk őket. Mit szólsz ehhez? Addig én is hozzád küldöm az én fordításaimat, te átnézed őket, a megjegyzéseket megírod, s én az itt levő kézirattal összevetve felelek. Mindennek azonban nagyon gyorsan kell mennie. Hány vers van eddig? A mondott okok miatt én Tzará-t és Éluard-t magamra vállalom, s rövidesen már elküldök pár verset. Írd meg, hogy pontosan mennyire van még szükség.

Szeretném, ha megírnád azt is egész pontosan, mit szándékozol az előszóban mondani; ha az is névjegyzés nélkül jön, hozzávennék az én esetleges megjegyzéseimet. [...]

A te Menet fordításod⁹ tetszik nagyon, azonban 1 (sic!) fordulatot kitekertnek érzek. Ki mondta, hogy maradj itt? Az előbb ajánlott együtt dolgozással én a következőképpen tartom a legszerencsésebbnek.

Menet

Mikor az első elhaladtak s néhányan vártak még tovább.
Egy hang emelkedett föl és figyelmeztetett.
Mikor az utolsó is elmentek és már senki nem várt semmit.
Ki mondta neked, hogy még ott maradj?
Az utolsó csillagot is megölte a nap és
te már csak a port láthattad. Messzi idegen por a talpaid alatt, cipőidet is elborította.
És azon az estén nehéz kérdések hulltak reád.
Láttad elmenni őket s te itt maradtál. A kakasszó
figyelmeztetett, a kakasszó vagy a por figyelmeztetett, hogy
szemhéjad nehéz, szempilláid szürkék, mint az útszéli
bokrok, itt az ideje, hogy aludni térj. Talán álomban
újralátod őket.

Azt hiszem, hogy minden fejtegetésnél jobb, ha egyszerűen leírom a nekem legjobban tetsző formát. Fontosnak tartom a személyes névmás kiemelését. A többiek elmentek, de te itt maradtál. Menetről beszélve jobbnak tartom az „elhaladtak” szót, ez kifejezi, hogy csak a menet egy része, az első mentek el. Avertir: figyelmeztetni. Szép a te mondatod: az utolsó csillagot öli most a nap, azonban épp te szerinted valóban fontos a múlt. Ezért, a hűség kedvéért változtattam meg a másik szép mondatot is: És azon az estén nehéz kérdések hulltak reád. Mi a te véleményed?

Én legutóbb nem igen foglalkoztam fordítással, azonban mondtam, az antológia befejezésének reménye annyira fellelkesített, hogy hajlandó vagyok minden időmet

⁸ Guillaume Apollinaire *La jolie rousse* c. verse utóbb Radnóti Miklós fordításában – *Egy szép vörössesszökhöz* – lett közismert. A *Periszkóp* 1925. májusi számában jelent meg a vers Szegi Pál fordításában *A szép vörös asszony* címmel.

⁹ *Játék és lelkiismeret*, 345–346. o.

erre fordítani. Erre kérek téged is. Egye meg a fene az egész magyar kecmegést, ha ezt a könyvet szépen megcsináljuk, többet ér, mint negyven modern folyóiromány [...]

Nagyon örülök Palikám, hogy visszajössz. Most Menczerrel lakom együtt, te is majd valahová közelünkbe jössz. Frankli¹⁰ nem gondol a csöbörből visszamászni?

Itt – nyár lévén – minden alszik. Kirakatban olvastam a Révolution Surréaliste¹¹ legújabb számát, egy igen szép Éluard vers van benne, holnap ceruzával és papírral megyek el a Crèshöz¹² és a kirakatban lemásolom. Te miket olvasol? Nagyon örülni fogok, ha elküldesz valami mutatót az otthoni dolgaidból. Tegnapelőtt és tegnap együtt voltam Politzerrel,¹³ igen nagyszerű legénnyé változott, lelkes, idealista misztikus forradalmár. Otthon mi újság? Én valóban mostan rosszul állok, de a jövő hétre már remélek pár tanítványt, s akkor majd sikerül valahogyan elvergődnöm.

Írjal hát gyorsan. Böskével együtt szeretettel öllelek, Gyuszi¹⁴

Illyés összegyűjtött fordításainak két kötete, a *Nyitott ajtók* nem tartalmazza azokat a verseket, amelyeket ma a Szegi-hagyaték megvásárlója birtokol.¹⁵ Feltehető, hogy csak egyetlen példány volt belőlük. Ízelítőül betűhíven közöljük az Illyés – Szegi tervezte antológia tartalomjegyzékét és előlegbe néhány Illyés készítette (főként) Marcel Sauvage-fordítást.¹⁶ Sauvage az *Action* alapítója, a *Ça Ira*¹⁷ szerkesztője volt, a fordítások készítésekor még csak egykötetes költő. Ady Béranger után vágott Párizsba, Illyés számára Sauvage volt ez az ideál. A nélkülöző költő romantikus közhelyét írja le Illyés, de hát mit lehetett tenni, ez volt az igazság: Sauvage a legfelső emeleten, a tető alatt lakott, hosszú padlásfolyosó

¹⁰ Frankl Sándor (1896–1945) könyvkötőről van szó. Illyés, Szegi és Frankl együtt laktak Párizsban, együtt jártak Tzarához, együtt voltak jelen Anatole France temetésén is. Frankl könyvkötő-műhelyt nyitott a Budai Nagy Antal utca egyik pincehelyiségében, mely otthona lett a fiatal progresszív íróknak, festőknek.

¹¹ *La révolution surréaliste*, a szürrealisták párizsi folyóirata, 1924 és 1929 között jelent meg.

¹² Les Editions G. Crès et Cie – párizsi kiadó az 1920-as években.

¹³ Politzer György [Georges Politzer] (Trsztena, 1903–Párizs, 1942), párizsi magyar emigráns író, filozófus, pszichológus, a Francia Kommunista Párt tagja, részt vett a francia ellenállási mozgalomban, melynek mártírja lett. Szegivel együtt dolgozott a párizsi *La Maison des Jeunes* gondozásában megjelenő gyereklapoknál.

¹⁴ GRÉCZI, Emőke, „Illyés Gyula ismeretlen Apollinaire fordítása”, *Holmi*, 2007/január, 20–25. o.

¹⁵ ILLYÉS, Gyula, 1978, *Nyitott ajtók 1-2.*, Illyés Gyula munkái XVI-XVII., Budapest, Szépirodalmi.

¹⁶ Marcel Sauvage (1895–1988), költő, szerkesztő. A nevét igazán híressé Joséphine Baker emlékiratainak kiadása tette.

¹⁷ *Ça Ira*: a francia forradalom híres dala. Ld: *Ça Ira. A francia forradalom dalai 1789–1795.* Budapest, Európa, 1960. Utóbb párizsi folyóirat és kiadóhivatal, Illyés a címet *Meglesz!-nek*, illetve *Vagy Hó-rukk!-nak* fordítja. *Hunok Párisban*, 106. o.

vezetett a szegényes szobába nyíló ajtajáig. A költőt nem találta otthon Illyés, egy fiatal lánynak kifizettette a kért három folyóiratszámot, aki ott hagyta a magyar költőt, eltűnt a pénzzel. Kisvártatva megjelent a vékony, háborús légnyomás és gázmérgezés hatását nyögő költő. Szívesen fogadta Illyést. Aztán megjelent a leányka is, a magyar költő pénzéből bevásárolt, s megvendégelték a költőt. Legalább nekik is jutott valami az üres bagetten kívül aznap. Marcel Sauvage még azon is gondolkodott, talán egy internátusban tudna állást szerezni a fiatal Illyésnek. Aztán megjelent Max Jacob, vagy ahogy a hunságot hangsúlyozó Illyés írja, Jacob Miksa, Apollinaire barátja is, „*akinek neve ott ragyog A leszúrt galamb és a szökőkút című kalligrammban*”.¹⁸ S aztán még egy költő, akit olvasott a folyóiratokban, Pascal Pia.¹⁹ S ennyi áldás már sok volt Illyésnek – elkészönt.

Ez az élmény mindenképpen indokolja, hogy Sauvage-t hat verssel szándékozták szerepeltetni a tervezett antológiában. Még ha ez – az utókor ítélete szerint – másokhoz mérten aránytévesztésnek is látszik.

Anthologia

Előszó

Első rész

I.	Rimbaud 3-4
Mallarmé 1-2
II.	Claudel 1-2
Valéry 1
P. Fort ²⁰ 1-2
III.	J. Romains 1
Vildrac ²¹ 1-2
Arcos ²² 1
Duhamel 1

¹⁸ *Hunok Párisban*, 113. o.

¹⁹ Pascal Pia (1903–1979), költő, újságíró, illusztrátor, tudós. Albert Camus 1942-ben neki dedikálta a *Sziszüphosz mítosza* című esszéjét. Később Malraux közeli barátja.

²⁰ Paul Fort (1872–1960), szimbolista költő, színpadi szerző, színházalapító (Théâtre d' Art). Alfred Jarry illetve Apollinaire szerkesztőtársa.

²¹ Charles Vildrac (1882–1971), költő, drámaíró. George Duhamellel az Abbaye-csoport alapítója.

²² René Arcos (1880–1959), költő, ugyancsak az Abbaye de Créteil tagja. Marie-Louise Bidal, *Les écrivains de l'Abbaye*: Georges Duhamel, Jules Romains, Charles Vildrac, René Arcos, Luc Durtain, Georges Chennevière, Boivin, 1938.

Második rész

Apollinaire	8-10
Jacob	4
Cendars	3
Cocteau	5-6
Sauvage	6
Tzara	6
Huidobro	6
Reverdy	8-10
Éluard	8-10

Függelék

- I. Az új francia lyra
- II. Biográfiai és bibliográfiai jegyzetek

[egy nagy lapon, több áthúzással, vázaltszerűen, de mégis rendben, logikusan, nem jelezzük a kéziratlapon szereplő áthúzásokat, a versszámok változtatását]

[a szerzők abc-rendben, feltüntetve, kinek a fordítását tervezik közölni:]

Apollinaire, Guillaume
Aragon, Louis – (Gyuszi)
Breton, André – (Gyuszi)
Cendars, Blaise
Claudel, Paul (Pali)
Cocteau, Jean (Pali)
Duhamel, Georges
Durtain, Luc²³
Éluard, Paul – (Gyuszi)
Gabory, George²⁴ – (Pali)
Goll, Yvan
Huidobro, Vicente
Jacob, Max
Lautréamont, Comte de – (Gyuszi, Pali)
Reverdy, Pierre
Romains, Jules
Saint Pol Roux²⁵
Sauvage, Marcel
Tzara, Tristan
Valéry, Paul

²³ Luc Durtain ([André Nepveu] 1881–1959), költő, az Abbaye de Créteil tagja, utóbb szociológus, antropológus.

²⁴ Georges Gabory (1899–1978), költő, regényíró, esszéista, a Gallimard kiadó lektora.

²⁵ Saint-Pol-Roux ([Paul-Pierre Roux]1861–1940), szimbolista költő, opera librettó szerző. Drámát írt Sarah Bernard számára. A Mallarmé Akadémia tagja volt.

Valéry Larbaud²⁶ (Pali)
Vildrac (Pali)

[három lapon, Szegi Pál kézírásával, a keresztnevek kiegészítése a közreadótól
– Sz. Á. – származik]²⁷

D a d a.

Dada 2. (Décembre 1927)
Dada 3. (Decembre 1918)
Bulletin Dada (1920 febr.)
Dadaphone (1920 mars)
Proverbe (1920 avril)
Le coeur à barbe (1922 avril)

Der Dada

[külön papíron, ceruzával, a cím rajzosabb betűkkel]

*

Illyés Gyula fordításai

VERS (Vicente Huidobro)

1.

A mennyezetet átveri a hangod
s arcod

az eső

homályba mossa

Hová mész

Hosszú és nehéz

Megfutni a jégbe dermedt utat

S kémények búcsúzó zsebkendőket vernek

Tükörbe fulladt

valami asszony

A parti fűzek

gondolkodnak.

[különálló lapon, kézirat]

*

²⁶ Valéry Larbaud (1881–1957), költő, esszéista. Samuel Butler és James Joyce fordítója. 1957-ben irodalmi díjat neveztek el róla.

²⁷ Az iratanyag tartalmaz egy Index-et is, amit jelen formájában nem közlünk, mert nem tudjuk mire vonatkoztatni, de jelzi, hogy volt egy rendezett, talán már sorrendbe állított verziója is a kéziratoknak.

A KÉTFENEKŰ LÁDA (Marcel Sauvage)

A kis asszony, kit követtem az uccán megállt.
„Nézz!” – mondta.
Hullott az éj. A balcon szélén vékony
füst nyújtózott, mint egy szerelmes macska,
nagyobbodott, vasból való fává nőtt.
Ugyanabban a percben a villamos körték
fölsorakoztak az ágakon, ragyogó madarak korus-
ban énekeltek egy régi cigánydalt, amit még
Marseilles-ban, a régi kikötőben hallottam egyszer.
... valaki nevémen szólított: az asszony,
akit követtem. És a fa eltűnt, a madarak le-
estek, egy közülük a lábamig gurult; csendesen
múlt ki a patak vizében.
A fiatal asszony, ki után jöttem az
uccákon borzalmas kis vén asszony volt,
aki bizonyosan szifilisz is.

*

A SZEMFÉNYVESZTETT KARAVÁN (Marcel Sauvage)

A tevék térdelve várták az órát. Egy
pikkelytelen hal úszik a felhőtlen égen. A sivatag
alszik.
„A paradicsom kapujáig vezetlek titeket!”
zsoltározott a tengerszemű mádhi.
...A sátrakból kék kígyók indázták
illatos spirálisaikat az égre sokáig.
Huszadik éjen a zarándokok egy ismeretlen hegy-
ségbe ütköztek, de átkeltek a hágókon
hol már a csillagok intése szűrődött. Gúny, kijátszás. A
sivatag előttük is – örök. Egy távoli dob hangjára
csillogott az ég alja a homokra szögezve.
„Ez az!” kiáltott a mádhi, ki őszintébb
volt és tisztább, mint a hó és pillantása,
fölcsapott madár, beleveszett a meztelen horizontba, mint Ádámé a
világteremtés első napjain.

*

DOKTOR ESETE (Marcel Sauvage)

Várta a halált, ágyban, zokogással, mit
mi meg sem értünk, távolról halványan az
az éjjeli mécses, kujcsok... és csöndben merítve
a ház.
Fölkelt. Mezőtláb, lassan, egyenként lép-
delve lement az udvarra,
mit tejfehérre
árasztott a hold és tünődve sokáig figyelte

a hold maszkját.

„Padlásuk ablaka ez – gondolta –
amin át kiszökve lejönnek hozzánk ők, kik
csak rosszat akarnak minékünk.”
Aztán fölmászott egy fára, mely az éjszaka
másik partjára át hajolt, hogy kimentse magát
az ezüst karikából, hirtelen azonban egy ág szárazon
fölröhögött és ő súlyosat zuhanva hullt
vissza az emberek közé, – összetört csont-
jain, az arca olyan volt, mint a hold.

DOKTOR ESETE [fordítás variáció, értelem szerinti eltéréssel, feltehetően ez a tisztázott, a végleges változat]

Várta a halált; ágyban, zokogással,
mit mi már megsem értünk – messzire
sápadtan az éjjeli mécses, kujcsok és ...
csöndbe merítve a ház.

Fölkelt. Lassan, egyenként lépdelve
a lépcsőkön lement az udvarra,
mit tejfehérre árasztott a hold és tűnőd-
ve hosszasan figyelte a hold maszkját.

„A padlásuk ablaka ez – gondolta –
amin át az ember elmenekülhet innen, azoktól, kik
csak rosszat akarnak minékünk.”

Fölmászott aztán egy fára, mely
az éjszaka más partjára áthajolt,
hogy kimentse magát az ezüst karikából,
de szárazon egy ág fölröhögött és ő
súlyosat zuhanva hullt vissza az
emberek közé a holdfénybe, össze-
tört csontokkal,
az arca olyan volt,
mint a hold.

[aláírva Illyés Gyula által]

SZÉCHENYI ÁGNES

MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet
E-mail: szechenyiagnes@gmail.com